

PRÒLEC

1. Àmbit d'estudi

El valencià és una llengua neollatina, conseqüència directa de la romanisació de les terres valencianes, en un substrat ibèric i nombroses aportacions posteriors.¹ El nostre territori, que s'allarga a la vora de la Mediterrànea, ha seguit via d'entrada a peu pla de diferents cultures d'ultramar i està en contacte en uns altres territoris i idiomes peninsulars: com el castellà, el català i antigament l'aragonés, sense oblidar la proximitat del mallorquí d'Eivissa o eivissenc; i el llatí com a llengua culta i de cult durant gran part de la nostra història, aixina com l'occità a nivell literari.² L'aportació visigoda, àrap i jueua tampoc se pot oblidar a l'hora d'explicar la formació i actual fisonomia de la llengua valenciana.³

Les fronteres lingüístiques i administratives valencianes, com és sabut, no són coincidents, com succeïx en molts altres llocs. El valencià està present en terres murcianes, concretament en la comarca del Carxe,⁴ i una part important de la fisonomia idiomàtica valenciana sobrepassa també el nostre límit septentrional, penetrant fonament en les parles frontereres de Catalunya i Aragó.⁵

Per contra, el castellà penetra també en el territori valencià, conformant una àmplia frontera lingüística en el ponent de la nostra terra. El castellà és, puix, la llengua en la que, des de fa sigles, el valencià ha mantengut més contacte (primer geogràfic i, després de la Guerra de Successió, com a llengua imposta per les autoritats com a únic idioma vehicular en l'administració i l'ensenyança).

A pesar d'este fet, la major part del territori valencià té encara hui la llengua valenciana com a pròpia i vernàcula, si be diverses vicissituds històriques i moviments migratoris, alguns ben antics, han provocat una progressiva castellanisació idiomàtica

¹ Per a un anàlisi detallat de l'orige de la llengua valenciana vejau Peñarroja Torrejón, Leopoldo: *El mozárabe de Valencia*, ed. Gredos, Madrid, 1990.

² L'influència de la lírica occitana trobadoresca, tan a nivell estilístic com lingüístic, en els nostres primers poetes és innegable, i també es feu sentir durant la Renaixença.

³ Un estudi publicat per la revista *American Journal of Human Genetics* revela que el 15,1% dels cromosomes de la població valenciana presenta característiques atribuïbles als ancestres jueus sefardites i un altre 12,8% de poblacions originàries del nord d'Àfrica.

⁴ Esta presència de la llengua valenciana en terres murcianes és el resultat d'una emigració de llauradors valencians –de la comarca del Vinalopó, en sa majoria– a la zona murciana del Carxe en el segle XIX per a cultivar eixes terres. Hui la llengua valenciana i els seus parlants no tenen cap de protecció jurídica en terres murcianes, ya que l'Estatut d'Autonomia de Múrcia no reconeix la seua presència en el seu territori, lo que fa perillar la supervivència del valencià.

⁵ Açò és especialment manifest en la comarca catalana del Montsià i, especialment, en la comarca aragonesa del Matarranya, a on molts parlants afirmen espontàneament parlar valencià i presenten uns usos idiomàtics en evident afinitat en el valencià de la comarca dels Ports de Morella.

de l'interior valencià. L'unió administrativa al territori valencià de comarques de llengua castellana en el segle XIX, incloent Requena, Utiel o Villena,⁶ o la castellanisació també moderna del sur valencià, incloent Oriola, antigament valenciàparlant,⁷ ha contribuït a augmentar en dates més recents el pes del castellà dins del territori valencià, donant com a resultat un bilingüisme territorial i, sobretot a partir de la segona mitat del segle XX, un segon bilingüisme desequilibrat i diglòssic, en creixents bosses castellarparlants dins de comarques històricament valenciàparlants.

El català, per la seua part, ha eixercit sobre el valencià dos influències: una condicionada per la geografia, per mig del natural contacte entre valencians i catalans a través del límit del riu de la Sénia, i una atra contemporànea, resultat de la seua imposició com a model de referència culta en l'ensenyança i l'administració valencianes des de 1983, la qual se sustenta en certa ideologia –el *pancatalanisme* o *anexionisme idiomàtic*– que s'implanta en terres valencianes, per influència exògena, a partir de la primera dècada del segle XX.

Per una atra banda, és coneguda la presència històrica d'immigrants mallorquins en terres valencianes (especialment en Tàrbena i La Vall de Gallinera), producte d'una immigració massiva de mallorquins fa quatrecent anys.⁸ Ben poc ne queda llingüísticament parlant, puix s'ha produït un fenomen de nivellament o assimilació al valencià i hui a soles se conserva, en el registre familiar dels habitants de la localitat de Tàrbena, el *salat*; és dir, l'us dels articles mallorquins *es, sa, ses (el, la, les)*.

Ha de senyalar-se que les interferències llingüístiques són sempre mútues, i les fronteres llingüístiques tampoc són taxatives; puix en elles se dona lo que denominem parlars de transició, en un creuament d'isoglosses que marquen la penetració de fenòmens llingüístics de cada llengua en el territori de les llengües contigües.

Estos parlars de transició es detecten en les zones castellarparlants fronterices en el valencià (sent el més característic el parlat en la Canal de Navarrés)⁹ i en les

⁶ També tenim un cas contrari: la segregació de la localitat de Capdet (*Caudete*) històricament valenciana i hui anexionada a Castella-La Mancha. Existixen indicis de la valencianitat idiomàtica originària d'esta localitat, si be en l'actualitat els seus habitants parlen castellà.

⁷ La valencianitat idiomàtica originària d'Oriola i la seua comarca està àmpliament documentada. Posteriorment, i especialment des de finals del segle XVII, pobladors murcians han anat establint-se en esta zona del sur valencià fins desplaçar la llengua valenciana, que només queda patent en la toponímia, la documentació antiga i algun testimoni oral fins al segle XIX.

⁸ Degut a l'expulsió dels moriscs decretada en 1609, alguns pobles de les comarques valencianes de la Marina Alta, la Safor i el Comtat quedaren despoblats i les seues terres ermes, lo que motivà la seua repoblació per vora cincmil mallorquins i eivissencs que buscaven unes millors condicions de vida.

⁹ Estos parlars reben diferents noms populars segons la zona; alguns d'ells no estan exents d'una certa i injusta càrrega despectiva, com el *panocho* de la Vega Baixa, els parlars *churros* de les

valenciaparlants fronterices en el català (especialment, en el Maestrat), com també, com s'ha dit adés, en les parles catalanes i aragoneses que confronten en el valencià septentrional; i no podem oblidar tampoc el contacte en el mallorquí d'Eivissa o eivissenc, per la seua proximitat a la costa valenciana, sobretot entre mariners de l'illa i localitats valencianes de la Marina, com La Vila, Benidorm, Dénia o Xàbia.¹⁰

No obstant, la frontera llingüística està hui molt més difuminada i és més progressiva entre el valencià i el català, que entre el valencià i el castellà. El castellà, en un estàndart lliterari i administratiu consolidat des de fa sigles, ha influït històricament sobre les parles valencianes de base fonamentalment iberorromànica, igualant les formes pròpies dels parlars serrans en les solucions del castellà acadèmic, en un fenomen reforçat per moviments migratoris produïts després de l'expulsió dels moriscs.

Per contra, en el cas del valencià i del català, les parles vernàcules han evolucionat de manera més lliure, configurant un diasistema, família o continu llingüístic molt més divers, que els experts nomenen occitanovalencià o occitanorromànic, i que inclou, ademés del valencià i del català, unes altres llengües que presenten afinitat estructural entre sí, com el mallorquí, el llenguadocià, el provençal, el gascó o el llemosí.

Un diasistema que bascula, en els Pirineus al mig, entre l'Iberorromània i la Galorromània, a on el valencià ocupa l'extrem sur, penetrant en la primera; el català i mallorquí ocupen un punt intermig; i el llenguadocià, provençal, llemosí... l'extrem nort, penetrant en la segona. La situació geogràfica determina, puix, l'acostament a un diasistema o a l'atre: en el cas valencià, a l'iberorromànic.¹¹

comarques de l'Alt Palància, la Serrania o la Foya de Bunyol, o el *chappurreao* en les comarques aragoneses de parla essencialment valenciana.

¹⁰ Este contacte es fa evident sobretot en el lèxic que l'illa d'Eivissa i estes localitats valencianes compartixen i, en menor mida, en alguns aspectes morfosintàctics.

¹¹ Podria parlar-se d'una condició de llengua pont per a la valenciana, la caracterisació llingüística de la qual és peça clau per a entendre la transició entre el grup galorromànic, a través de l'occitanorromànic, i l'iberorromànic.

L'adopció per part del valencià de solucions com l'ús de la preposició *en* en valor locatiu, la distribució paralela a la del castellà dels verps *ser/estar*, la conservació de l'article neutre *lo*, el sistema díctic de tres graus (*ací, ahí, allí; este, eixe, aquell*) o la generalisació de la preposició *a* davant d'objecte directe de persona, característiques consolidades en acabant d'una llarga lluita de més de dos sigles en les corresponents solucions galorromàniques o occitanorromàniques (preposició *a* en valor locatiu, confusió *ser/estar*, inexistència de l'article neutre, sistema díctic de dos graus, absència de la marca de concordança objectiva *a* davant de l'objecte directe animat, etc.), conformen un conjunt d'evolucions conexas i coherents que li otorguen una fisonomia pròpia i definida de llengua de transició, al conuiu en unes altres característiques més pròpiament galorromàniques / occitanorromàniques com el pronom neutre *ho* o la perífrasi verbal *vaig + infinitiu* en valor del passat. Vore M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*, València, Lo Rat Penat, 2009, pàgines 137-139.

En esta situació, a l'hora de delimitar les nocions de llengua i dialecte, els criteris de llingüística interna com ara el mètode dialectomètric o la mútua intel·ligibilitat s'han revelat no a soles ineficaços, sino metodològicament incorrectes. A propòsit del criteri de l'intercomprensió, Hudson¹² ha senyalat que la naturalesa intransitiva del criteri d'intel·ligibilitat resulta incompatible en la relació transitiva que s'establix entre diferents varietats llingüístiques relacionades.

J. P. Rona¹³ ha eixemplificat esta situació a propòsit del continu dialectal entre Montevideo i Porto Alegre, l'anàlisi del qual el du a afirmar que l'única manera d'establir el límit entre el castellà i el portugués dins del dit espai és sociolingüística: encontrarem la frontera entre abdos llengües, diu, en el punt a on els parlants d'una localitat imiten el model del castellà en registres formals, i els de la contigua ampren el portugués.

Quan intentem determinar si el valencià és una llengua o un dialecte estem estudiant la categoria i l'us social de dita varietat llingüística o, en paraules de López Morales, el seu funcionament com a entitat social. En este cas, la relació entre llengua i comunitat descriu la llengua en el seu aspecte social: lo que interessa no és el seu sistema intern, sino els seus usos i funcions com a fet comunitari.

Aixina, la delimitació entre llengua i dialecte ha d'establir-se des de criteris externs a l'estructura de la llengua, com els fixats per Stewart al definir les classes de varietats

¹² Hudson, R. A., *Sociolinguistics*, Cambridge University Press, 1980, pàgs. 35-36, *apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*. Afirmar Hudson que la mútua intel·ligibilitat és sempre gradual, des de l'incomprensió total fins a la comprensió absoluta. La qüestió està, per tant, en decidir en quin punt de dita escala dos varietats han de ser considerades membres de la mateixa llengua. Qualsevol resposta ad eixe preguntat –afirma Hudson– és necessàriament arbitrària, i s'ha de recórrer forçosament a condicionants socials, històrics o polítics que excedixen les fronteres de la llingüística estricta.

Per una atra banda, la mútua intel·ligibilitat no és, realment, una relació entre varietats, sino una relació entre persones. Per tant, el grau de comprensió mútua depén no tant de la proximitat de les dos varietats, sino més be de la motivació de les persones per a intentar entendre's (i l'afany per emfatitzar o, pel contrari, minimisar les diferències entre les varietats respectives), aixina com de l'experiència en el coneiximent de la varietat aliena. Hi ha un tercer matís: la comprensió no té per qué ser recíproca, puix A i B no tenen per qué tindre la mateixa motivació per a entendre's ni el mateix coneiximent de la varietat aliena.

Además, resulta habitual que siga més senzill, per a parlants de varietats no estandardisades, entendre a parlants de varietats estàndart que al contrari. La varietat estàndart conta en la difusió dels mijos de comunicació de masses i l'escolarisació obligatòria –per tant, és ben coneguda per l'interlocutor no “estàndart”–. Igualment, l'autopercepció de la varietat pròpia del parlant “no estàndart” com a “inferior” en prestigi a l'estàndart propiciarà en ell un major interés subjectiu en minimisar i autocorregir les diferències de la variant pròpia respecte de la variant estàndart aliena. Una variant estàndart considerada, naturalment, com a “prestigiosa” (o siga, com a “llengua”, front al “dialecte” propi).

¹³ Rona, J. P., “The social dimension of Dialectology”, *Linguistics* 117 (1976), Berlin-NY, Mouton de Gruyter, pàgs. 7-21, *apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*.

llingüístiques d'acort en quatre atributs: estandardisació, autonomia, historicitat i vitalitat. D'entre estes característiques, és l'autonomia la que permet caracterisar una varietat com a llengua.

En este sentit, la percepció que tenim del valencià com a llengua singular, dins del seu diasistema, ha existit sempre dins i fòra de terres valencianes. Precisament fon el català Francesc Eiximenis, afincat en la ciutat de València, el primer que, en la seua obra *Regiment de la cosa pública* de 1383, parlant de València, descriu esta singularitat: “*Aquesta terra [València] ha llenguatge compost de diverses llengües que li són entorn, e de cascuna ha retengut ço que millor li és, e ha lleixats los pus durs e los pus malsonants vocables dels altres, e ha pres los millors...*”.

Pocs anys més tart, en 1395, se registra la coneguda cita d'Antoni Canals en la seua traducció del *Valeri Màxim*: “*perque yo, a manament de vostra senyoria, e-l tret de latí en nostra vulgada lenga materna valenciana axí breu com he pogut, jats sessia que altres l'agen tret en lenga cathalana...*”

Des de llavors, la consciència llingüística i no dialectal manifestada pels autors valencians a lo llarg de tota l'història¹⁴ –en ocasions, com veem, oposta explícitament a la catalana– és general. En sentit contrari, els que defenen que el valencià és un dialecte del català tan sols han pogut argüir un grapat de casos dubtosos d'aplicació del gentilici català a la parla dels valencians.

La realitat és que la consciència idiomàtica, inalterable durant sigles, de que el valencià és una llengua, que nos és pròpia i que els valencians formem una comunitat llingüística emparentada en les veïnes pero en personalitat privativa, ve concretant-se en la reiterada denominació “llengua valenciana” des dels nostres clàssics fins a hui. La mostra més evident d'açò són les paraules del valencià Joanot Martorell en la dedicatòria que escrigué, l'any 1490, en la seua célebre novela *Tirant lo Blanch*: [...] *me atreviré a expondre: no solament de lengua anglesa en portuguesa. Mas encara de portuguesa en vulgar valenciana: per ço que la nació d'on yo só natural se'n puxa alegrar [...]*.

Que l'entitat del valencià anava més allà de l'onomàstica diferenciada resulta evident. L'humaniste castellà Juan de Valdés en la seua obra *Diálogo de la lengua*, escrita en Nàpols vora 1535,¹⁵ distingua el valencià de les atres llengües peninsulars en estes

¹⁴ Açò queda de manifest en *El crit de la llengua*, un compendi històric de prop de cincantes pàgines de la denominació “llengua valenciana”. Alminyana Vallés, Josep, *El crit de la llengua*, València, Diputació de València, 2006.

¹⁵ Obra escrita mentres estava en Nàpols, ciutat baix domini hispànic, per a ilustrar als intel·lectuals italians sobre la llengua castellana. Segons la crítica esta obra situava el castellà al nivell d'unes atres llengües cultes, pero també parla de l'existència d'unes atres llengües peninsulars, del seu oríge i de les seues diferències. Açò serviria per a deixar clar també als italians que valencià i català no són lo mateix encara que “*el que entiendo la una entiendo casi la otra*”, lo qual pareix que no sempre quedava clar. Per eixemple, el cardenal Pietro Bembo uns anys abans exclamà “*O Dio, la Chiesa Romana in mani dei catalani*”, referint-se als familiars i cort d'Aleixandre VI, quan tant

paraules: “...pues tenemos ya que el fundamento de la lengua castellana es la latina, resta que nos digáis de dónde vino y tuvo principio que en España se hablassen las otras quatro maneras de lenguas que oy se hablan: como son la catalana, la valenciana, la portuguesa y la vizcaína.”

Además, Valdés fa una interessant comparança entre valencià i català, per un costat, i entre castellà i portugués per un altre, basant-se en la diferència fonètica: “La valenciana es tan conforme a la catalana, que el que entiende la una entiende casi la otra, porque la principal diferencia consiste en la pronunciación que se llega más al castellano, y así es más inlegible al castellano que la catalana. La portuguesa tiene más del castellano que ninguna de las otras, tanto que la principal diferencia que a mi parecer se halla entre las dos lenguas es la pronunciación y la ortografía”.

L'historiador valencià Gaspar Escolano també singularisa el valencià en la seua obra de 1610 titulada *Década primera de la historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia* quan diu: “... de suerte que arrimando algunos vocablos groseros que hoy en día se quedan en la catalana, poniendo en su lugar de la latina los que bastavan, cepillando los que tenían mal sonido y escabrosidad en la pronunciación y generalmente escogiendo una dulce forma de pronunciar, sin el horror y desabrimiento con que usan desta lengua en las provincias que la conocen por natural, ha venido a tener nombre por sí y llamarse lengua valenciana y a merecer asiento entre las mas dulces y graciosas del mundo”.

El valencià Llorenç Mateu i Sanç, juriste que estudià gramàtica i filosofia en l'Universitat de València i dret en la de Salamanca, en la seua obra *Tractatus de regimine urbis et Regni Valentiae* de 1654 també fa referència a la singularitat de la llengua valenciana en estes paraules: “*Reperi in Hispania linguas: veterem propriam, Cantabricam, graecam, latinam, Arabicam, Celtiberam, Caldeam, Hebraicam, Valentinam, Catalaunam [...]* At traducta ad catalaunos et nobis comunicata per nostros majores, succesive ita perpolita et elegantia imbuta fuit, ut hodie ab ea

Calixt III com Aleixandre VI eren valencians i a pesar de firmar est últim com *Alexander Valentinus Papa VI*.

S'ha intentat magnificar per alguns que en certs documents italians puntuals del Renaiximent parega englobar-se a tots els habitants de l'antiga Corona d'Aragó baix el gentilici de “catalans”; per molt que en l'immensa majoria de documentació coetànea –també en l'italiana– se diferencia perfectament la distinta nacionalitat valenciana, aragonesa o catalana dels aludits. Sorpren que alguns pretenguen que eix us incorrecte o inexacte, per part de determinats pobles forasters, del gentilici “català” (que s'utilisava, además, com a qualificatiu en evidents connotacions pijoratives) implique una “catalanitat evident” dels valencians i els aragonesos, que per a major absurditat hauria de condicionar tota la seua història posterior.

Fenòmens pareguts recents serien la costum nostra de referir-nos, inexactament, a tots els pobles del Regne Unit com a “anglesos” (per molt que els galesos i els escocesos, evidentment, no ho siguen), o la costum suramericana de dir “gallegos” a tots els espanyols; com també, fins a la desaparició de la URSS, la d'englobar baix el gentilici de “russos” a tots els soviètics.

distinguitur, speciem distinctam constituendo, sicut enim Castellana differt ab Aragonesa elegantia et splendore, sic similiter Valentina a Catalauna".¹⁶

Un atre valencià, el juriste i erudit Marc Antoni d'Orellana, reprén esta idea inclús citant a Mateu i Sanç en el seu llibre *Valencia antigua y moderna*;¹⁷ Orellana, que en la seua obra sempre es referix al valencià i als valencians com a “*lengua valenciana*”, “*idioma valenciano*”, “*valenciano*” o “*Nación Valenciana*”, dona a la llengua antiga el nom de “*lemosín*”. Vejam un poc la seua filosofia en esta cita:

“La lengua lemosina (una de las tres maestras y principales de la España) se engendró, y nació en la ciudad de Limogenes en Francia, formandose de la que pasaron consigo los Españoles al tiempo de los Moros, y de la francesa que por alli corria. [Posteriormente] extendieron sus limites los catalanes á las islas de Mallorca, Menorca, é Ibiza, donde igualmente extendio los suyos dicha lengua, [y] como el Rey Don Jayme se avia criado en Mompeller con ella, y mamadola á los pechos de su madre, posehiendola como lengua propia, nos la comunicó al tiempo de la Conquista, y aun quiso que los nuevos Pobladores usasen de el Lemosin.

Pero sucedio que siendo los catalanes más tenaces en la observancia de su idioma, y al mismo tiempo los mallorquines (por isleños) menos expuestos a mixturarse con otras lenguas, han observado los unos y los otros menos alterada la primitiva lengua lemosina. Y digo menos alterada, por que tambien han desamparado los catalanes muchas voces del lemosin antiguo. [...] Lo que por el contrario los valencianos ya por mas remotos de la cuna y origen de dicho idioma, ya por poca comunicacion con las islas de Mallorca, y ya por la mucha mas familiaridad y trato con los castellanos, fueron dexando muchas voces del riguroso lemosin, y mixturandose su idioma con nuevos terminos y nombres, algunos castellanos y otros italianos, y muchos apropiados de la lengua latina (a la que reconoce la lengua lemosina por madre), vino a formarse un nuevo idioma llamado lengua valenciana, que aunque era riguroso lemosin en su principio, empero por agregacion y adopcion de nuevas, selectas y apropiadas voces, llevo por sus particulares mexoras a reputarse por distinta de la lengua catalana: assi lo dice Matheu...”

Alguns eixemples més se poden aportar, pero de la majoria s'extrau l'idea de que entre els erudits hi ha una consciència, més o manco definida, d'estar el valencià

¹⁶ “*He trobat en Espanya les següents llengües: la vasca (l'antiga llengua pròpia dels càntabres), la grega, la llatina, l'àrap, la celtíbera, la caldea, l'hebrea, la valenciana, la catalana [...] Pero transmesa als catalans i comunicada a nosatres pels nostres antepassats, de tal manera s'adornà i s'impregnà d'elegància a través de les generacions, que hui es distingui de la catalana, constituint una espècie distinta, de la mateixa manera que la castellana es distingui de l'aragonesa per l'elegància i esplendor, aixina puix, de manera pareguda la valenciana de la catalana.*”

¹⁷ Se tracta d'un manuscrit de finals del segle XVIII que fon publicat per *Acció Bibliogràfica Valenciana* a principis del segle XX.

relacionat en llengües germanes que tenen un oríge “llemosí” comú. És una manera un poc rudimentària o visionària d'expondre la situació; hui diríem que el valencià, la llengua valenciana, està emparentada en el català, el mallorquí, el llenguadocià, el provençal, el llemosí..., per motius que no tenen per qué respondre a motius migratoris o repobladors, i que totes elles formen part del diasistema que denominem occitanovalencià o occitanorromànic, el qual s'estén més allà dels Pirineus.¹⁸

En segon lloc, ya Eximenis singularisava el valencià dient que “*ha lleixats los pus durs e los pus malsonants vocables*” afirmant que és un “*llenguatge compost de diverses llengües*”, Juan de Valdés dia que es diferencia del català per la fonètica “*...la principal diferencia consiste en la pronunciació que se llega más al castellano, y assí es más intelegible al castellano que la catalana*”, Martí de Viciano dia que és una “*grande mixtura de otras lenguas*” i Mateu i Sanç que “*de tal manera s'adornà i s'impregnà d'elegància ... que hui es distinguiu de la catalana*”.

Pero és Orellana qui més extensament i clara exponia l'idea en estes paraules: “*los valencianos ya por mas remotos de la cuna y origen de dicho idioma, ya por poca comunicacion con las islas de Mallorca, y ya por la mucha mas familiaridad y trato con los castellanos, fueron dexando muchas voces del riguroso lemosin, y mixturandose su idioma con nuevos terminos y nombres, algunos castellanos y otros italianos, y muchos apropiados de la lengua latina [...], vino a formarse un nuevo idioma llamado lengua valenciana.*”

Tots estos comentaris són acceptables per les èpoques en que es fan, ya que llavors no disponien dels coneiximents i conceptes que la llingüística moderna hui nos oferix; aixina i tot, tots detecten la singularitat del valencià, casi sempre front al català, a pesar de formar part els dos d'una mateixa família llingüística, pero només saben explicar la singularitat del valencià per mig de dos aspectes bàsics i ben perceptibles com són el lèxic i la fonètica; no tenien més mijos per a fer-ho d'una atra manera.

El lèxic diferent l'expliquen per la mixtura en unes atres llengües del seu entorn, com ya dia Eiximenis, entre les que nomenen el llemosí, el llatí, l'italià i el castellà, esta última molt nomenada perque és la que tots coneixen i més present tenen. Sobre la fonètica també Gaspar Escolano dia allò de “*...arrimando algunos vocablos groseros... cepillando los que tenían mal sonido y escabrosidad en la pronunciació y generalmente escogiendo una dulce forma de pronunciar...*”.

Mateu i Sanç i Orellana també perceben la diferència fonètica i, una atra volta és Orellana qui, citant a Mateu i Sanç, s'esplanya parlant del tema:

¹⁸ Esta consciència llingüística de formar part el valencià d'una família en la que està inclòs l'occità o llemosí seguix present entre intellectuals i prohoms valencians del sigle XIX fins a hui, entre ells Teodor Llorente i son fill Llorente Falcó, Constantí Llombart, Miquel Duran, Adolf Pizcueta, Joaquim Reig, Almela i Vives, Antoni Igual i Úbeda...

“Oyendo hablar a los catalanes, mallorquines y valencianos es muy facil distinguir unos de los otros, porque el hablar valenciano tiene una articulacion suave, clara y jugando o batiendo la lengua solo con los dientes y el paladar, lo que la habla catalana y mallorquina es violenta, fuerte, aspera y rasgada, y con cierta especie de greguesco, tiene mas de gutural y ciertos impetus duros, broncos y violentos, no desemejantes a aquel desapacible sonido que solemos decir margall, que les hacen arrojar las voces con cierta fuerza y resabio muy perceptible desagrado quien les oye. De lo qual dimana que aun cuando hablan castellano conservan irremediabilmente aquella gruesa articulacion y golpeada y estrepitosa cadencia natural, lo que no acontece en los valencianos, los cuales pronuncian las palabras limpiamente, con fluidez, con dulzura y suavidad, y sin el menor sonido que decline a cerril, grosero o extremado, y por lo mismo es la valenciana una lengua docil, facil, dispuesta y apta para qualquier otra, como dice juiciosamente Matheu”.

La qüestió de l'accent o fonètica diferent entre valencià, català i mallorquí i el *margall* d'estos dos últims, que resulta grosser i vulgar als oïts valencians, és recurrent en uns atres autors dels sigles XVII i XVIII. La realitat és que molts valencians, pecant de chovinisme, segueixen pensant allò de que la nostra llengua és “més dolça que la mel”,¹⁹ a l'hora que rebugen per “malsonant” la catalana; fet que, més allà del prejuí sociolingüístic, eixemplifica l'autoestima dels parlants en l'idioma propi i la seua consciència no dialectal.

Un eixemple més sobre el *margall* que no té el valencià és el que nos oferix Joan Batiste Ballester en *Ramellet del Bateig* de 1667 a on diu: "*Que sia la lengua valenciana millor que totes les de Europa, en après de la lengua Sancta...*" o "*Parlavas lo valencià language en Proença, tota la Guiana y França gòtica, y ara en Catalunya, Regne de València, Mallorca y Ivisa. Pero als mes els queda al pronunciarla cert margall que nol tenim los desta Ciutat.*"²⁰

Per últim, Carles Ros, en *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (1734), encara que es fa també resò de la tradició “llemosinista” dels seus predecessors, torna a enllaçar en les teories d'Eiximenis sobre l'orige “mixturat” del nostre idioma:

¹⁹ El valencià Tomàs Vilarroya en la seua obra *Cançó* de 1841 ya es referia al valencià d'esta manera: “*en la dolça llengua de mos avis / més dolça que la mel*”. Clar està que als catalans també els sona dolç el català i més tart Jacint Verdaguer escriuria: “*¡Oh llengua catalana / mès dolça que la mel / la llengua que't profana / te fa tornar de fel*”.

²⁰ Miguel de Cervantes en *Los trabajos de Persiles y Segismunda* de 1617 mostra que per als oïts castellans el valencià també és una “*graciosa lengua... dulce y agradable*”. Estes són les paraules que posa en boca d'u dels seus personages: “*...principalmente les alabaron la hermosura de las mujeres de Valencia y su extremada limpieza y graciosa lengua, con quien sólo la portuguesa puede competir en ser dulce y agradable*”.

“La lengua Valenciana tiene vocablos Arabigos, Goticos, Griegos, Hebreos, Latinos, y de las demas Naciones que vinieron à España, y à Valencia; pues antes de la Conquista, por el Rey Don Jayme, se hablaron en esta Ciudad muchas de las referidas Lenguas tambien, segun los que la dominavan; como la Griega, Romana, Goda, Africana, etc. Quando el Cid la conquistò, vinieron con él Castellanos, y Aragoneses; y no hay duda que se hablarìa entonces la lengua Castellana antigua, tambien con aquellas voces que en el numero 2. tengo citadas, por ser las que en aquel tiempo se practicavan; y aviendose formado la lengua Valenciana de todas las sobredichas, los Estrangeros la hazen la objeccion de nombrarla lengua Mixta, pareciendoles con ella apocarla; pero esos lunares no la afean, antes la sirven de hermosura [...].”

Y si en su origen, quando se llamò Limosina, fue algo grossera, despues que tomò el de Valenciana, con los primores en que se vè, aunque mixta, es blason que, entre otros, tiene por excelencia, pues de su fundacion, ò descendencia, dexò la grosseria, y terminos mal sonantes, que llamamos los Valencianos margall, passando à ser tan gentil, y gallarda, como se ve en este Epitome de sus grandezas. Y aunque despues, en nombre de Valenciana, sea, ò estè mas adornada de muchas voces, que en el de Limosina estuvo, no es querer dezir que entonces fuera ruìn, porque à no tener èsta el aparato que tenìa, nunca huviera llegado à la lindeza en que se ve la Valenciana.

En estos i uns atres testimonis constatem que la realitat de l’història llingüística valenciana, vista en conjunt, demostra que el valencià és, des del segle XV i fins a les últimes dècades del segle XVII, un idioma subjecte a una activa evolució, la qual desemboca, no en la modificació aïllada de certs aspectes de la llengua, sino en una estructura coherent i clarament caracterisada que la dota d’un caràcter orgànic, resultat d’un conjunt de transformacions harmòniques relacionades entre sí. Una estructura íntimament lligada a una denominació privativa (“llengua valenciana”) que l’identifica inequívocament.

Esta evolució, además, afecta tant al valencià lliterari com al coloquial i administratiu.²¹ És esta raó d’història interna de la llengua i no a soles l’esplendor social i cultural del Regne de València en el segle XV la que explica la consciència llingüística autònoma dels valenciaparlants en general, i en particular dels escriptors clàssics, al calificar la llengua de les seues obres lliteràries com a valenciana. Esta transformació diacrònica otorga al valencià un espai propi i definit en el conjunt de les llengües romàniques.

Pero sent real la diferenciació lèxica i fonètica del valencià respecte a les atres llengües del seu diasistema, no es troba la seua singularitat llingüística únicament en

²¹ Peñarroja Torrejón, L., “Sintaxis i lexic en el *Tirant lo Blanch*”, *Literatura Valenciana del segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*, València, Consell Valencià de Cultura, 1991, pàg. 65, *apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*.

el lèxic i la fonètica; lo realment important i que estos antics autors no sabien explicar és que el valencià també té una morfologia verbal i nominal, aixina com una sintaxis pròpies i diferents, no solament dels atres idiomes romànics sino també del català i les atres llengües del diasistema, lo qual justificava la necessitat de tindre una gramàtica en una ortologia, fonologia i prosòdia, morfologia i sintaxis pròpies, aixina com una ortografia pròpia i diferenciada, puix l'ortografia es basa en la fonologia i la valenciana és específica i distintiva.

Per este motiu, des de ben antic apareixen numeroses obres lexicogràfiques i gramaticals especialment referides a la llengua valenciana. Finalment, la recuperació del seu us cult i lliterari en la Renaixença provocarà que numerosos escriptors advoquen per establir i unificar, de modo definitiu, un model lliterari pròpiament valencià i apte per a tots els usos de l'idioma. Açò donarà lloc a les obres filològiques de Nebot i Pérez, Fullana i uns atres, que són germen de l'actual normativa valenciana de la RACV.

Aixina, veem que la percepció autònoma del valencià per part dels seus parlants és un fet històric, estructural i social fonamentat, que té el seu just reflex llegal des de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia valencià en 1982. Per tots els motius aduïts, la seua única consideració possible és la de *llengua*.

La frontera entre el valencià i el català, per tant, és la frontera entre els respectius àmbits socials d'us de dos models idiomàtics diferents, percebuts a nivell social i històric, de manera tàcita i informal, a banda i banda de la frontera, com a respectius models ideals per a les llengües pròpies. En el concepte modern del terme, parlem d'unes variants estàndarts que funcionen a l'hora com a varietats prestigioses dels idiomes respectius i com a marca idiomàtica identitària del respectiu poble al qual se pertany.

Tal com descriu Hudson,²² la condició de llengua d'una varietat llingüística ve determinada, precisament, pel "prestigi" de la varietat en qüestió, de tal forma que si dos varietats, per molt pròximes que siguen, han constituït dos estàndarts propis diferents i ben caracterisats, han de ser considerades llengües diferents.

Este és també el concepte de *Ausbausprache*, o llengua per elaboració, fixat pel llingüiste alemà Heinz Kloss:²³ a pesar de tindre fortes afinitats estructurals en unes atres varietats llingüístiques de l'entorn, una *Ausbausprache* és considerada una llengua que funciona de manera autònoma, gràcies a una codificació independent de la de les atres varietats, motivada per la consciència sociolingüística dels parlants i una particular història llingüística, que es superpon a un continu dialectal preexistent. Per eixemple: el galleg respecte del portugués, el macedoni respecte del búlgar,

²² Op. cit., pàgs. 35-36.

²³ Concretament, en l'article "Abstand languages and Ausbau languages" aparegut en la revista *Anthropological Linguistics* (1967).

l'holandés respecte de l'alemany,²⁴ les llengües escandinaves entre sí,²⁵ i, òbviament, el valencià respecte del català.

En el nostre cas, parlen valencià aquells pobles que tenen la convicció secular, científicament constatable, de parlar-lo, i que simultàneament reclamen, moguts per la pròpia consciència no dialectal, la construcció d'un model llingüístic oral i escrit diferenciat, percebut i caracterisat com a clarament valencià, que eleva a norma idiomàtica lo que és norma d'us general en el valencià viu.

Una frontera que, encara hui, a pesar dels intents d'anexió llingüística del valencià per part del català, s'establix sociolingüísticament en el riu de la Sénia, i que l'Atlas Llingüístic de la Península Ibèrica (ALPI) donava com a clara i diàfana en els anys trenta del segle passat: en aquella ocasió, tots els entrevistats de comarques valenciaparlants, de Vinaròs fins a Guardamar, afirmaren unitàriament i sense lloc al dubte que parlaven valencià, i no una altra llengua.²⁶ Esta percepció autònoma troba la

²⁴ Respecte al cas alemany-neerlandés, el filòlec mallorquí Gabriel Bibiloni diu: *Sense els estàndards alemany i neerlandés són impensables les comunitats lingüístiques alemanya i neerlandesa, entre altres raons perquè els parlars nord-alemanys (Niederdeutsch o baixalemany) formen amb els neerlandesos un bloc més compacte que amb els sud-alemanys (Hochdeutsch o altaalemany). Amb una altra història, perfectament hi podria haver una llengua al sud d'aquest conjunt i una altra al nord que inclogués l'actual neerlandés; o podria haver-hi, fins i tot, diverses llengües allà on ara hi ha una sola llengua alemanya. (Llengua estàndard i variació lingüística, pàg. 24, ed. 3 i 4, València C.-Barcelona, 1998).*

²⁵ Henriette Walter, professora emèrita en l'Universitat de Haute-Bretagne i directora del Laboratori de Fonologia en la Sorbona de París, afirma: *Los extranjeros siempre se quedan fascinados cuando comprueban la facilidad con la que un danés, un noruego y un sueco pueden mantener una conversación entre ellos, cada uno en su propia lengua, sin la ayuda de un intérprete. Y se preguntan por qué no son consideradas como variantes lingüísticas de un escandinavo común que, por otra parte, permaneció indiferenciado hasta el siglo IX. Pero eso supondría no tener en cuenta otras consideraciones sociales y políticas que, por una parte, han definido para cada una de ellas unas normas de escritura y de pronunciación y, por otra, contribuyen desde hace siglos a que los usuarios tengan el sentimiento de que su lengua es algo que les pertenece específicamente*. L'analogia en el cas valencià, de nou, és evident. (*La aventura de las lenguas en Occidente*, ed. Espasa Calpe. Madrit, 1998).

²⁶ La doctora Antje Voss explica en la seua obra *Das Valencianische zwischen Autonomie und Assimilation* (Peter Lang, pàg. 13) com decidí consagrar la seua tesis doctoral a l'anàlisi de la categoria llingüística del valencià com a conseqüència d'una estància en terres valencianes en la que comprovà, sorpresa, que els valencians afirmaven parlar valencià i no català (*apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*).

Esta consciència llingüística ha aplegat a ser reconeguda per la pròpia èlit cultural que defén la subordinació del valencià al català. Dia Lluís Revest: *“La denominació llengua valenciana o valencià viu exclusivament per tota l'extensió de les terres on es parla eixa llengua dins del nostre Regne, els fills de la qual, llevant molt poques excepcions, bé que s'admiren si els digueren que parlen català”* (*apud* López Verdejo, V., *La filosofia llingüística de Carles Salvador, Lluís Revest i Josep Giner*, València, Real Acadèmia de Cultura Valenciana, 2001, pàg. 45).

seua expressió en l'estàndart normatiu de la RACV, entitat que l'ha dotat, entre uns altres instruments, de gramàtica, diccionaris i estàndart oral propis.

El cas de les llengües valenciana i catalana és, per tant, perfectament comparable al del gallec i el portugués: el cas més pròxim de tots els existents. La pertinença de diferents llengües a continus dialectals interrelacionats, que poden presentar una sèrie d'elements genètics comuns, mútua intel·ligibilitat o traces llingüístiques afins, no impediex que cada llengua seguixca el seu propi curs en la codificació i normalisació llingüística com a mostra de la llegendítima personalitat privativa de cada comunitat idiomàtica, íntimament lligada a la consciència de la pròpia identitat diferenciada.

Tot això sense perjuí de senyalar que la pretesa plena intel·ligibilitat del català – especialment, de les variants orientals– o del mallorquí per part dels valenciaparlants és, sobretot a nivell oral, manifestament matisable.

2. Criteris, fonts i propòsit de la gramàtica

Marcar les fronteres llingüístiques indicades adés resulta fonamental per a seleccionar les variants vernaculars que han de servir de base per a la creació de la llengua estàndart valenciana: per a la creació d'eixe model unificat i de prestigi que requerix tota llengua moderna i de cultura, i que duem dècades construint.

El nostre primer objectiu en esta gramàtica era, per tant, descriure la realitat llingüística valenciana tal com és, sense deixar de marcar una norma a seguir davant de certes vacilacions, variants o diferents formes locals, dialectals o tradicionalment considerades com a vulgars.

Unes variants que en uns casos, en el propòsit de forjar eixa variant de prestigi, unificada i clarament caracterisada com a valenciana, convé generalisar en un model de llengua estàndart, i que en uns altres és millor restringir als àmbits geogràfics a on són naturals, o als nivells del llenguatge col·loquial, informal o familiar, o be al formal o molt formal, segons la situació comunicativa.

Per a decidir estos criteris –faena no senzilla–, s'ha tengut en conte, com en obres anàlogues anteriors:

- la diferent extensió geogràfica actual de cada solució idiomàtica;
- els usos de la llengua de la nostra lliteratura clàssica²⁷ i la llengua antiga prelliterària dels documents més antics²⁸;

²⁷ Poques llengües romàniques contenen en la documentació que té el valencià per ser la llengua oficial d'un Estat independent, el Regne de València, durant vora cincents anys, i poques tenen una lliteratura clàssica tan quantiosa i de qualitat en prestigi internacional.

- els usos d'èpoques més modernes (sigles XVI a XIX), que són els que acaben de conformar la fisonomia pròpia de la llengua valenciana en tota sa riquesa i que constitueixen el principal model de referència per a la llengua actual;
- aixina com l'ús que de la llengua venen fent contemporàneament els escriptors que, a nivell lliterari o formal,²⁹ utilisen un model de llengua fidel en la realitat llingüística valenciana; evitant tant influències alienes i innecessàries produïdes pel contacte en unes altres llengües,³⁰ com formes artificioses.

En definitiva, s'han alçat a la categoria de norma els usos generals en valencià adés nomenats i les formes genuïnes valencianes, que caracterisen al nostre idioma i el singularisen tant en la seua família llingüística com en el conjunt de les llengües romàniques. Fent normal, en la gramàtica i en la normativa, lo que és normal a nivell general en el domini llingüístic valencià, a través d'un model que jerarquisa de manera equilibrada les solucions dels grans blocs dialectals del valencià en els escassos casos en que poden aparéixer diferències.

En este sentit, podem distinguir en valencià tres variants o dialectes sense massa divergències (ya que una de les característiques del valencià, comparat en unes altres llengües romàniques, és la seua notable uniformitat); estos són: el valencià central (que més o manco comprén les comarques de l'Horta de València, el Camp de Morvedre, el Camp de Túria, part de la Plana Baixa i pel sur s'estén per la Ribera fins al riu Xúquer); el valencià septentrional (s'estén de la Plana Baixa cara al nord), que inclou el valencià del Maestrat, varietat de transició cap al català; i el valencià meridional (del riu Xúquer cara al sud) que inclou el valencià alacantí, en certes característiques pròpies. Esta és la terminologia que usarem en la present obra.³¹

²⁸ Tant per a descartar possibles barbarismes com per a documentar formes i usos havem acodit a texts antics no lliteraris del segle XIII i XIV com ara: *Llibre del Repartiment* (1257), *Llibre de la Cort de Justícia d'Alcoy* (1263), *Llibre de la Cort de Justícia de Cocentaina* (1269, 1275, 1277...), *Llibre de la Cort de Justícia de València* (1280, 1283...), *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València* (1296), *Furs de València* (1329), *Ordinacions de Pere el Cerimoniós* (1344), *Llibre dels feits del rei En Jaume* (1380)...

²⁹ Com hui alguns escriptors valencians participen en el procés d'anexió al català, acceptant els usos ortogràfics, lèxics i gramaticals convergents en ell (model normatiu adoptat per la *Acadèmia Valenciana de la Llengua*), la present gramàtica no pren ad estos escriptors com a referent cult o model a seguir, sino a tots aquells que venen utilisant un model de llengua fidel en la realitat llingüística valenciana, agrupats, la majoria d'ells, en la *Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana*, puix són ells qui reflectixen en els seus escrits els usos generals, cults i genuïns valencians.

³⁰ A banda de les llengües que per proximitat geogràfica entren en contacte en el valencià, hui una llengua internacional com l'anglès també s'ha de tindre en conte com a adstrat en les llengües romàniques, a on la seua influència escomença a notar-se.

³¹ Sobre esta qüestió seguim com a referència l'obra de Manuel Gimeno Juan. *Introducció a la dialectologia: els dialectes valencians*. Lo Rat Penat, València, 1996.

Per fortuna, l'intensa comunicació i intercanvi entre comarques valencianes, actuant la ciutat de València com a centre geogràfic del territori i també com a centre neuràlgic a nivell econòmic, polític i cultural, ha fet que el valencià no es fraccionara en dialectes essencialment diferents, i que existisca un “valencià general” que tots practiquem o podem practicar i en el que tots nos identifiquem, a pesar de les peculiaritats comarcals o regionals hui ben conegudes per tots els parlants.

Açò fa que la majoria de valencians sigam conscients de lo que és comú a tots i lo que és dialectal o considerat com a vulgar, i la normativa llingüística no pot anar contra esta consciència colectiva. El nostre procedir supón, per tant, un respecte i un reconeiximent als nostres majors i a tots aquells valencians que nos han precedit, que han mantengut la llengua viva durant sigles i han anat fent-la evolucionar, com tota llengua viva.³²

El resultat, creem, és un model de llengua digne i real, en el qual, si deixem a banda apriorismes i tendenciositats, nos identifiquem tots els valenciaparlants. No és un model nou a assimilar o a dependre, sino el reflex de lo que, en gran mida, ya practiquem dia a dia els parlants en la nostra vida quotidiana. Se tracta d'un model ya consolidat pels valencians, puix la llengua és per definició un sistema de signes convencional, i els valencians ya havem convengut en parlar d'esta manera; ara només se tractava de descriure este modo de parlar i les seues normes gramaticals.

Des d'un punt de vista metodològic havem tengut en conte aportacions d'orientacions diverses (estructuralistes, generativistes...). Havem parat especial atenció a l'hora d'entendre el funcionament general dels fenòmens llingüístics a l'enfocament cognitiu i, en particular, a l'orientació que propon Ángel López García,³³ pero intentant despullar la nostra gramàtica de la càrrega terminològica especialisada que comporten les diferents escoles llingüístiques.

Senyalàvem adés que l'abisme fonètic existent entre el valencià i el català (entenent com a tal la seua variant oriental, sobre la que s'ha construït el català modern estàndart, i que s'escampa progressivament per tota Catalunya, substituint al català

³² Un model idiomàtic que condene formes absolutament generals com *aixina*, tildant-les de coloquials; que considere vulgar l'emudiment de la *-d-* en les terminacions *-ada*, *-ades* i obligue a pronunciar-la en formes com *vesprada* / *vesprades*; que margine el plural *hòmens*, dient que és arcaic i introduint la forma forastera “*homes*”; que califique d'incorrecte l'us de la preposició *a* davant de complement directe en *te presente a Batiste*, proponent “*et presente Baptista*”, que fomite la confusió empobridora i antigramatical entre l'artícul definit *el* en *el que passa* i el neutre *lo* en *lo que passa*, o grafie la terminació valenciana *-isar* a la catalana *-itzar*, per posar uns pocs exemples, és un model inacceptable que mai assumirà el parlant, que el fa gastar esforços inútils en l'adquisició d'una normativa inapropiada per a l'idioma i que és, de bestreta, un model fracassat, que condena a tots els valenciaparlants a una diglòssia colectiva i, a llarc determini, a la doble mort de la llengua valenciana, per substitució a mans del castellà i per aneixió a mans del català.

³³ A. López García: *Fundamentos de Lingüística Perceptiva*, Madrid, Gredos, 1989; *Gramática del español*, volums 1, 2 i 3, Madrid, Arco, 1994-1998; “L'adverbi”, dins de *Gramàtica descriptiva catalana*, Barcelona, Empúries, 2002.

occidental, més pròxim al valencià); aixina com també tot el lèxic valencià diferencial, serien dos criteris suficients per a reivindicar, des d'àmbits purament llingüístics, la nostra secular independència idiomàtica respecte del català i de les atres llengües germanes de la família idiomàtica occitanorromànica. Hi ha, no obstant, molts atres aspectes que els parlants perceben, pero que no saben definir més allà dels conceptes “vocabulari” o “accent”, i que constituïxen la columna vertebral de la llengua valenciana.

És per això que esta nova gramàtica vol evidenciar, no solament la fonètica valenciana –perfectament fixada des de fa dècades a través de les normes ortogràfiques de la RACV, popularment conegudes com “d’El Puig” –, o el lèxic valencià –ya existixen diccionaris que l’arreglen i fixen–, sino també la seua morfologia i la seua sintaxis; no com unes simples variants d’una atra llengua superior, sino com a fets llingüístics característics de la llengua valenciana com a sistema idiomàtic propi i independent.³⁴

Plasmar la realitat i la singularitat del valencià era, puix, u dels objectius principals a l’hora de fer esta gramàtica; i en esta direcció fa sigles que es venen donant alguns passos. No és el moment ni el lloc per a ser exhaustius; mostres importantíssimes d’açò són ya els treballs de Carles Ros en el sigle XVIII, en obres com el *Tratado de adages y refranys valencians, i practica pera escriure ab perfecció la lengua valenciana* de 1736. Ros, que publicà en 1739 el *Breve Diccionario Valenciano-Castellano* i en 1764 el *Diccionario Valenciano-Castellano*, exponia ben clara quina era la seua intenció en el títol del seu tractat, a pesar d’escriure’l pocs anys més tart de l’abolició dels Furs del Regne de València en 1707, la qual, entre molts atres efectes, apartà al valencià dels usos oficials i administratius.

Més recents són les obres de Josep Nebot i Pérez, com els *Apuntes para una Gramática valenciana popular* de 1894 i el seu *Tratado de ortografía valenciana clásica* de 1910, en la filosofia llingüística de les quals nos reafirmem. El llingüiste vilarrealenc, si be parlava a soles d’ortografia, deixava ben clara la seua postura llingüística, que nosatros compartim, en estes paraules: “*la ortografía valenciana legítima está hace ya siglos tan distanciada de la catalana como de la castellana, y si bien es cierto que tiene mucho en común con una y otra, no debe en manera alguna confundirse con ninguna de las dos, cuidando de mantener su autonomía y su carácter propio*”.

I afig: “*los valencianos tenemos ya de antiguo nuestra lengua escrita propia y especial, y no se comprende siendo la cosa tan clara, que vayan los escritores valencianos dando tumbos y resbalones; unos echándose francamente en brazos de*

³⁴ Quan parlem de l’independència del valencià o la llengua valenciana, no estem negant la seua relació en el seu diasistema; estem proclamant el dret a tindre ortografia i gramàtica pròpies (açò és, un model llingüístic clarament caracterisat), com les tenen el català o l’occità, i com succeïx dins d’uns atres diasistemes, com ara el gallec i el portugués.

la Academia Española y aceptando para el valenciano las reglas ortográficas dictadas por ésta para el castellano; y otros haciendo algo mucho peor: adoptando en sus escritos no ya la ortografía, sino hasta la analogía y la sintaxis catalana, jurando, no obstante, y perjurando que escriben en valenciano puro y castizo".

Pero el nostre més directe antecessor, des d'un punt de vista gramatical, és el filòlec Lluís Fullana i Mira. Quan en 1915 la Diputació Provincial de València creà el *Centre de Cultura Valenciana*, actual *Real Acadèmia de Cultura Valenciana*, el primer encàrrec que se li feu a l'institució fon l'elaboració d'una gramàtica de la llengua valenciana, i esta li encomanà al sabi de Benimarfull la seua redacció; un filòlec prestigiós que ya havia publicat, entre uns atres treballs, les *Normes Ortogràfiques* consensuades en 1914 per un gran número d'escriptors en *Lo Rat Penat*.

La publicació en 1915 de la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* de Fullana és el primer estudi científic que veu la llum en esta real institució, i l'obra que podem considerar antecessora de la que hui presentem, ya que esta, com aquella, és una gramàtica acadèmica. La diferència està en que la gramàtica de Fullana, sent institucional, era una obra d'autor i esta és el resultat de l'investigació, treball i debat dels membres de la *Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes* de la RACV.³⁵ Ademés, la present gramàtica fon presentada a la Junta General de la RACV el 27 de novembre de 2014 per al seu coneiximent i estudi per part de tots els acadèmics, i aprovada en la Junta General del 18 de decembre del mateix any; tractant-se, per tant, d'una obra acadèmica assumida per l'institució i els seus membres.

No volem deixar de recordar ací algunes de les paraules que en ella dirigix l'autor a Teodor Llorente Falcó, Director del *Centre de Cultura Valenciana*: “*No foren pòques les dificultats que tinguérem que véncer per tractarse d'escriure la primera Gramàtica d'esta Llengua. Per este motiu, no creem haver fet una tasca perfecta, ni molt menys, pero será un ensaig que podrá servir de base, fetes les degudes esmenes, a una Gramàtica completa que deurá publicarse en temps no llunyá, pera que pugua satisfer les necessitats de nòstres escriptors*”.

Algú podria pensar que des de que Fullana escrigué estes paraules han passat cent anys en blanc; res més llunt de la veritat. Uns atres gramàtics, llingüistes i estudiosos han elaborat no solament gramàtiques valencianes sino molts atres treballs sobre diversos aspectes de la llengua valenciana, la majoria d'ells sent acadèmics o membres agregats col·laboradors de la *Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes* d'esta institució o vinculats en ella i sempre tenint com a referent la gramàtica de Fullana.

³⁵ Seria injust oblidar ací la participació en la redacció d'esta gramàtica de destacats membres de *Lo Rat Penat* o de la *Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana*, que també formen part de la *Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes* de la RACV. És per açò que els estudis i debats sobre la gramàtica han tengut lloc en les sèus de les tres institucions.

Aquella primera gramàtica valenciana³⁶ també ha segut la nostra base a l'hora d'elaborar la present gramàtica acadèmica, si be, seguint les pròpies indicacions de l'autor, aquella ha segut esmenada i completada tenint en conte les moltes aportacions que, en matèria llingüística i gramatical, s'han fet durant estos cent últims anys. En este quefer mai havem estat a soles; gràcies a Fullana i ad estos treballs no ha calgut escomençar *ex novo*.

Al contrari de lo que li passà a Fullana, per a nosatres han segut poques les dificultats que hem hagut de véncer. Estes obres, que durant temps han anat satisfent les necessitats dels usuaris, estudiosos, escritors, professors i alumnes, nos han aplanat el camí, sent moltes d'elles continuadores de la gramàtica de Fullana, per lo que han segut ben tengudes en conte a l'hora d'elaborar una gramàtica valenciana acadèmica com esta.³⁷

Aixina, en este llarc camí iniciat en époques anteriors, tenim, com a fites més recents, obres com *En defensa de la llengua valenciana*, de Miquel Adlert Noguerol, que fon detonant de l'actual procés de revalencianisació llingüística que duem a terme; el mestrage indiscutible d'autors com Xavier Casp, Josep Alminyana i Vallés o Joan Costa; i el de les importants obres gramaticals que ya es redactaren seguint les normes acordades per la RACV en 1979 i recolzades popularment en El Puig en 1981: com la *Gramàtica normativa de la llengua valenciana* de Josep Maria Guinot i Galan, o les obres i gramàtiques d'Antoni Fontelles, Laura Garcia Bru i Chimo Lanuza.

Totes elles, per motius exclusivament econòmics, hagueren de publicar-se en son dia fòra de la RACV i a l'ampar d'una atra entitat centenària i senyera en l'us, l'estudi i l'ensenyança de l'idioma com és *Lo Rat Penat*, o en editorials compromeses com *Del Sénia al Segura*. De fet, l'edició de la present gramàtica torna a ser conjunta entre la RACV i *Lo Rat Penat*.

³⁶ Existiren algunes obres precedents, pero no són gramàtiques específicament valencianes; es tracta de gramàtiques valenciano-llatines, com la de Bernat Vilanova publicada en València en 1500 i dedicada a Joan Esteve, autor del *Liber elegantiarum* –una obra a mitan camí entre el diccionari i la gramàtica–, una atra gramàtica valenciano-llatina és la de l'alcoyà Andreu Sempere, de la que es feren més de quaranta edicions des del segle XVI al XIX o la de l'almenarenc Miquel Ferrer de 1572. No oblidem l'obra que el valencià Jeroni Burgués edità en Barcelona en 1586 sobre flexió verbal titulada *Taula sumaria de tota Art de la conjugació...*

³⁷ S'han tengut en conte treballs que tracten algun aspecte del valencià, be siguen d'autors partidaris d'una llengua valenciana independent o d'aquells que defenen la seua anejió al català. Treballs sobre la flexió verbal valenciana com els de Renat i Ferris, G., Puig, R., Fontelles, A. o Àrias Burdeos, J.A. Gramàtiques com la de Nebot i Pérez, J., Sanchis Guarner, M., Salvador, C., Guinot i Galán, J. M^a, les de Fontelles, A., Garcia Bru, L. i Lanuza, J., la del *Institut d'Estudis Valencians* o la de la *Acadèmia Valenciana de la Llengua*. Treballs sobre fonètica, fonologia i diversos aspectes llingüístics com els de Revest i Corzo, Ll., Adlert Noguerol, M., Boronat Gisbert, J., Cremades Marco, F., Miedes Bisbal, E., Costa Català, J., Ruiz Negre, A., Colomina, J., Casanova, E., López Verdejo, V. i molts més, això sí, sempre seguint un criteri selectiu d'estricta valencianitat llingüística.

Precisament eixe material llingüístic compost per ortografies, gramàtiques, flexions verbals... junt a l'immens i secular material lexicogràfic valencià,³⁸ evidència, per un costat, la consciència llingüística valenciana –el valencià és una llengua i és la llengua pròpia dels valencians–³⁹ i per l'atre, la no acceptació d'ingerències en esta matèria;⁴⁰ aixina com la voluntat, viva fins a hui, que els valencians tenim de mantindre la nostra llengua com a instrument viu de comunicació, com a senya màxima de la nostra identitat com a poble, i de conservar-la diferenciada de les atres llengües romàniques, per molt pròximes, germanes o paregudes que siguen a la nostra.

I és precisament el marc jurídic actual –l'Estatut d'Autonomia en el seu artícul sext diu que “*l'idioma valencià és l'oficial en la Comunitat Valenciana...*”– el que nos dona la major força moral per a compondre esta gramàtica.

³⁸ La lexicografia valenciana no únicament és pionera entre les llengües romàniques, sino una de les més fructíferes. Des del *Llibre de concordances* de Jacme March de 1371 fins al *Diccionari General de la Llengua Valenciana*, de la *Real Acadèmia de Cultura Valenciana* de 2010, molts són els diccionaris, vocabularis i glossaris valencians que han vist la llum, entre els més destacats el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve de 1489 (se publicà en Venècia en 1489, pero és una obra de 1472, com consta en la dedicatòria d'Esteve a Ferran Torrella, sent aixina anterior no a soles al *Universal Vocabulario* d'Alonso de Palencia de 1490, sino també al *Lexicón* de Nebrija de 1492 i al *Vocabulaire* de Loys Garbin de 1487), els glossaris bilingües valencià-llatí del segle XVII de Gaspar Gil Polo i Josep Lop o el de Joan Vicent d'Exulve, en el XVIII els diccionaris de Carles Ros i els de Manuel Joaquim Sanelo, Justo Pastor Fuster, Josep Mª Cabrera, Miquel Rosanes o Luis Lamarca, en el XIX les obres lexicogràfiques renaixentistes de Josep Escrig i Martínez i Constantí Llombart o Joaquim Martí Gadea i ya en el segle XX Fullana. La producció de diccionaris i vocabularis valencians durant el segle XX i XXI és tan extensa que ací nos és impossible relatar-la.

³⁹ M. Sanchis Guarner aixina ho expressava en *La llengua dels valencians* de 1933: “*La llengua dels valencians és el valencià. Som valencians i el nostre idioma és el valencià. Qui renuncia a sa llengua renuncia a sa pàtria i el qui renega de la seua pàtria és com el qui renega de la seua mare...*”

⁴⁰ El filòlec valencià M. Sanchis Guarner, sent partidari de l'anexió del valencià al català pero respectant les formes valencianes –com se deduïx de la seua *Gramàtica Valenciana* de 1950– coneixia ben be la consciència llingüística dels valencians quan afirma en el seu llibre *La llengua dels valencians* lo següent: “*El sentiment de personalitat regional que sempre havem tingut els valencians, impedia l'acceptació global de la doctrina gramatical catalana unificada i modernitzada per Fabra. Els valencians hauríem rebutjat considerant-lo una intolerable imposició, tant el sistema gramatical fabrista com qualsevol altre que es titulàs català, si no feia concessions demostratives de respecte a les particularitats regionals valencianes. El procés unificatiu, perquè fos viable, calia promoure'l des de dins, havia de ser iniciativa dels propis valencians*”.

Pero per a fer-ho des de dins s'havien de comprar voluntats; bona mostra és que des de 1978 *Acció Cultural del País Valencià*, associació que promou l'anexió llingüística i cultural del valencià i lo valencià a la llengua i cultura catalanes és l'entitat valenciana més subvencionada per la *Generalitat de Catalunya*, i no és l'única, en sifres millonàries. De fet, la Generalitat, només en 2014 destinà 1,1 milions d'euros a la promoció del català en València i pagà els 715.411,43 euros de l'hipoteca de la sèu d'Acció Cultural de PV en València. (Alberto Caparrós. *ABC. C. Valenciana*. 12-02-2014).

3. Una nova gramàtica per al futur

La consideració del valencià com a idioma autònom i l'adopció de l'estàndart independent promogut per la RACV (àmpliament acceptat per milers d'usuaris i una notable nòmina d'escriptors), que el dota de tots els instruments per al seu us cult, constituïx un requisit indispensable per a la recuperació de la llengua i l'extensió ineludible del seu us social.⁴¹

Ponsoda i Segura⁴² reconeixen que l'assimilació de l'estàndart català impost en terres valencianes des de 1983 és més profunda entre els castellarparlants que entre els propis valenciaparlants: prova inequívoca de la falta d'identificació dels valencians en la mixtura valenciana-catalana imposta pels poders públics.

El mateix estudi posa de manifest un significatiu rebuig per part de la població valenciana, principalment de la femenina, respecte a un estàndart català en el que no es sent identificada. Redon⁴³ remarca la necessitat d'un estàndart pròpiament valencià que favorisca l'identificació afectiva en ell, la seua acceptació i, com a conseqüència, l'extensió del seu us social.⁴⁴

⁴¹ Despuix de trentadós anys d'aplicació d'un model normatiu anexioniste la realitat és crua: la competència en llectura i especialment en escritura dels valencians és significativament inferior a la dels parlants d'unes atres llengües peninsulars, i la baixada de l'us real de l'idioma és inquietant: l'us oral predominant del valencià en els amics, per eixemple, ha baixat d'un 44% en 1985 (pràcticament igualat en el del castellà) a un 32% en 2004, mentres l'us predominant del castellà ha pujat d'un 45% en 1985 a un 51% en 2004. Mentres un 48,5% de les persones majors usen prioritàriament el valencià en la llar, este percentage descendix a mida que nos movem a edats menors, fins a aplegar a només un 29% entre la franja d'edat més jove (segons l'enquesta sobre la situació social del valencià, patrocinada per la AVL en 2004, *apud* Ò. Rueda, *¿Té futur la normativa de l'idioma valencià?* València, Mosseguello, 2014, pàgs. 128-137).

⁴² Ponsoda, J. J. i Segura, C., "Una alternativa tripartida: la varietat tradicional, la varietat estàndart catalana o la varietat estàndart espanyola", *Caplletra*, 21 (1996), València, Universitat de València, pàgs. 47-93, *apud* M. À. Lledó, "The Independent Standardization of Valencian: From Official Use to Underground Resistance", en Joshua Fishman i Ofelia García (editors), *Handbook of Language and Ethnic Identity: The Success-Failure Continuum in Language and Ethnic Identity Efforts*, Nova York-Òxford, Oxford University Press, pàgines 336-348.

⁴³ Redon, A., "Una experiència de bilingüisme educatiu: València 1982-2002", *Revista de Filologia Valenciana*, 10 (2003), pàgs. 143-166, *apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*.

⁴⁴ Són comuns els casos de castellarparlants que superen els exàmens de la Junta Qualificadora de Valencià, que segueix l'estàndart alié català, sense tindre una competència satisfactòria en l'idioma, i de valenciaparlants que els suspenen o només en molta dificultat conseguixen superar-los. És un fet incontestable que els chiquets valenciaparlants quan ixen de classe continuen parlant en un model de llengua valenciana molt lluntà dels models artificials catalans que els han impost durant la jornada escolar.

D'esta manera, tan sols se favorix un divorç entre el valencià coloquial i el cult, dificultant la superació de la diglòssia en el castellà i afegint-ne una nova, esta volta respecte del català, puix el

La situació es veu agreujada pel fet de que l'estàndart català dissenyat per a València respon a un model unitariste orientat a supplantar el lèxic i les formes patrimonials valencianes per les catalanes. Aixina, per eixemple, en substitució del castellanisme *fresa* no es propon la forma patrimonial valenciana *fraula*, sino la catalana *maduixa*. Igualment, se promou l'us de les formes arcaiques reforçades dels demostratius *aquest*, *aqueix* en conte de les formes patrimonials *este* i *eixe*, més pròximes al llatí, i reflex de l'influx humaniste en la llengua valenciana del sigle XV. Tractar d'impondre els demostratius reforçats, oblidats per uns atres idiomes pròxims fa sigles, és tan absurd com si es pretenguera impondre en el castellà o el portugués les formes arcaiques *aqueste*, *aquese*. Un atre eixemple ben clar el constituïx l'imposició del topònim *València* escrit en *e* oberta, d'acort en la pronunciació catalana, en conte d'en *e* tancada com se pronuncia en tot el Regne de València.

Més preocupant encara és el fet de que dita línea d'estandardisació assimilacionista es presenta com l'única possible per als que pretenen l'anexió del valencià al català. Estos autors no contempen ni poden acceptar un atre estàndart que siga més respectuós en el valencià, perque, a causa de la consciència llingüística autònoma valenciana, això cristalisaria inevitablement en el model propi i independent valencià promogut per la RACV que pretenen evitar siga com siga, per motius exclusivament ideològics.⁴⁵

La realitat és que les concessions inicials a les formes patrimonials valencianes, necessàries per a suavisar el rebuig de l'imposició del català en València, han anat desapareixent, en la pràctica diària –en els usos administratius, en tots els nivells de l'ensenyança, en internet, en el mateix model llingüístic usat per la majoria d'editorials valencianes–, en favor d'un estàndart cada volta més orientat a l'assimilació i suplantació del valencià per part del català.

Pero la recuperació social del valencià requerix un estàndart autònom i independent, clarament caracterisat, prescriptiu i no optatiu, d'acort en la consciència llingüística valenciana. De fet, a pesar de l'imposició de la normativa catalana en les escoles des

model normatiu oficial, en la pràctica, s'ha convertit en un *sociolecte* usat només en certs rogles de la comunitat educativa i alguns sectors polítics.

⁴⁵ Diu Polanco: “*Al marge d'una bella fórmula que satisfeia els inconvenients regionals, la mateixa proposta normativa de Sanchis Guarner –i la dels altres lingüistes que s'hi han pronunciat o dels gramàtics que han col·laborat en la codificació– va haver de limitar-se a assumir plenament les solucions del català literari en allò que ambdues variants, valenciana i catalana, no són vertaderament compatibles i, per tant, a fixar tan sols la morfologia i recomanar una pronunciació i un ús preferent dels lexemes regionals. Els anys guanyats per Catalunya impedièn les vel·leitats d'una codificació total des del País Valencià, prescindint del que ja era moneda corrent més enllà de l'Ebre, si no es volia córrer el risc d'una normativització independent, d'una secessió idiomàtica*”. Polanco, L. B., “La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives”, *Problemàtica de la normativa del català (Actes de les primeres jornades d'estudi de la llengua normativa)*, Barcelona, PAM, pàg. 123 (*apud* M. À. Lledó, *Fonaments científics de la llengua valenciana*).

de 1983, l'estàndart independent de la RACV és encara usat per numerosos escriptors, institucions públiques i privades, i per professors universitaris a l'impartir les seues classes en valencià.

En dita normativa està publicada, per eixemple, la traducció al valencià del *Nou Testament*, aprovada per la Conferència Episcopal Espanyola. I segons el rechte realitzat per Pau Giner en 2006⁴⁶ partint de les senyes oficials del Ministeri de Cultura, del total dels 5.679 títuls inscrits entre 1979 i 2005 en ISBN valencià, el 15% (858) foren publicats en normes de la RACV. Si descontem del total els llibres de text, uns 2.300, la normativa dels quals ve imposta per l'administració, la normativa de la RACV hauria segut triada en el 34% de les obres, a pesar de no ser hui oficial.

Sense dubte, la normativa independent valenciana tindria una gran acceptació si es difonguera i promocionara com pertoca, i en tal cas l'identificació dels valenciaparlants en ella contribuiria sense dubte a recuperar l'us social de la llengua, i a superar definitivament l'històrica diglòssia en el castellà. Prova d'això és la gran manifestació celebrada en València en juny de 1997 reclamant l'oficialisació de la normativa de la RACV en la que participaren entre 70.000 ciutadans, segons fonts de la policia, i 500.000, segons les entitats convocants.

Esta obra vol ser, per tant, una mostra més de la pervivència tenaç de la nostra llealtat llingüística, i de la voluntat encara majoritària entre els valencians de parlar un idioma propi i diferenciat: voluntat diferenciadora que va més allà de la llengua, perque com digué el poeta provençal Frederic Mistral, "*qui té la llengua té la clau*".⁴⁷

El major premi per a la comissió redactora d'esta gramàtica serà, precisament, que el nostre treball aporte arguments de pes als valenciaparlants conscients. Primer, per a que puguen descobrir visions alternatives a l'anexionisme oficial; segon, per a que puguen afirmar, convençuts i sense complexos, la seua pròpia personalitat idiomàtica; i tercer, per a que entre tots pogam contribuir a superar definitivament la secular anarquia normativa valenciana, i a forjar eixe necessari model llingüístic clarament valencià.

Un model indiscutiblement valencià per a una llengua valenciana que, tart o pronte, en l'esforç i el treball de tots, serà definitivament reconeguda, a nivell estatal i internacional, com a subjecte idiomàtic independent.

Un model que faça identificar-se al parlant en la seua llengua, que el faça sentir-se segur i orgullós d'usar-la, de conversar en ella, de transmetre-la a sos fills i a sos nets,

⁴⁶ Pau Giner, *La normativa pròpia valenciana. Estudi retrospectiu*. Inèdit.

⁴⁷ Unes paraules de l'historiador J. San Valero Aparisi resumixen este sentiment: "*Si som lo que som, serem. Si som lo que són, no serem. I nosatres volem ser, ara i sempre, valencians*". No volem trencar els llaços que nos unixen a occitans, catalans, mallorquins... pero no podem acceptar que estos se convertixquen en cadenes, sobretot respecte a Catalunya.

de llegir-la i d'escriure-la, de mantindre-la sana i viva, en totes les seues característiques pròpies.

Lliguen les pàgines de la gramàtica, investiguen en elles, analisen-les, estudien-les, pero, sobretot, parlen i escriuen en valencià, fent bon us d'esta normativa valenciana que des de fa dècades venim construint. Eixa, i no atra, serà la nostra major força com a llengua de cultura. Si això aconseguim, que no és poc, el nostre objectiu estarà complit.

Voro López Verdejo

Director de la Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana